

PO SJEZDU SPISOVATELŮ

Ferdinand Peroutka

Sjezd spisovatelů – jaká to vážná událost! Zklamání, vycházející od spisovatelů, by bylo nejbolestnější. Vše, co je v zemi dobrého, čeká na jejich pomoc, ne na jejich lhostejnost. Politikův zjev obecně se posuzuje skepticky: všichni vědí, že v politice jde o moc a že cesty k moci jsou rozličné. Ale na spisovateli mravně, charakterově tolik záleží, že by měl vlastně po celý život žít v trémě. Oni, spisovatelé, jsou tichými vůdci národa; oni mu dodávají jeho představy; oni vytvářejí nebo potvrzují jeho stupnici hodnot; v nich jest slyšitelný dialog, jež každý národ vede s životem a osudem; vždy dříve než se pohnula hmota, pohnuli se spisovatelé; zničte národ – a z děl jeho spisovatelů znovu budete moci sestavit jeho obraz. Avšak ne každý spisovatel stojí na tomto vysokém místě. Jak Tolstoj říkal: spisovatele třeba dělit na vážné a nevážné. A tak je i možno, že kdykoliv se vyskytne nějaká hloupost nebo špatnost, vyskytne se i spisovatel, který jí bude asistovat. Tak je i možno, že některý spisovatel opustí své vysoké postavení a vrhne se do shonu po moci a bude si přísazovat v loterii Štěstěny: aby lépe posloužil své přítomné chvíli, bude spíše posluhovat než vést. Jak nesnadný jest jednotný úsudek o spisovatelích! Teprve budoucnost udělá mezi nimi velký národní pořádek: tehdy už dozní spisovatelovy řeči, proslovy, polemiky a přípitky, tehdy dohrčí i spisovatelovo auto a zůstane toliko jeho dílo, na němž budoucnost vyzkouší své železné zuby. Jen pro nějakou dobu je možno si před tím rukou zakrývat oči.

Jako sjezd cestářů jen tehdy má úspěch, jestliže napomůže stavění silnic, tak sjezd spisovatelů jen tenkrát se vydařil, jestliže uvolnil všechny cesty tvorbě. Čeští spisovatelé promluvili a národ nyní dosti nemilosrdně očekává, co vytvoří. Maxim Gorkij pravil k mladému spisovateli: „Soudruhu, ty jsi povinen se učit a naučit se psát krásné knihy.“ Vše ostatní je vedlejší. Nevě-li to spisovatel ihned, pozná to před smrtí.

Sjezd českých spisovatelů se vyznamenal vysokou úrovní debaty, a snad nejlépe, jak bývá, mluvili teoretikové. Teorie jest pro umění zároveň potřebná i nebezpečná. Příliš mnoho teorie nebo příliš málo teorie – obojí dovede stejně důkladně zabít umělce. Když mluví teoretik, nikdy, umělce, nezapomeň rozvážit, co by se ti z toho mohlo hodit; možná, že má jasnější oči než ty, možná, že lépe chápe souvislosti; možná, že je ti třeba kostry. Ale ani nezapomeň, že teorie sama, toť jako Rudin, ona postava z Turgeněvova románu, která oplývá všemi krásnými a vzletnými slovy,

vytláká tě a nakonec tě ponechá, abys sám dělal, co umíš. Mnoho zůstává zklamaných po Rudinovi.

Četli jsme v novinách pochvalu, že sjezd českých spisovatelů ponechal svobodu umělecké tvorbě. To samo by byla zcela maličká zásluha, asi taková, jako kdyby jakýkoliv sjezd se usnesl, že se neposadí do vzduchotěsné komory a neodřízne si přívod vzduchu, nebo jako kdyby se někdo rozhodl neprodat se do otroctví. Ani se nechce zvlášť chválit české spisovatele za to, že si sami nepodkopali půdu pod nohama. Nesvoboda spisovatele – to vůbec nemohlo být vážným tématem sjezdu. Co však jistě bylo vážným a vášnivě prodebatovaným tématem, to byl poměr socialismu a individualismu, inspirace kolektivní a soukromé.

V první republice existovalo slovo státnost, předmět mnohého posměchu. Nuže, ještě nikdy se čeští spisovatelé nepřihlásili tak ohnivě jako nyní k státnosti – nebo k budovatelství, jak teď spíše říkají. V této republice pak není jiné budovatelství než socialistické, není jiné státnosti mimo socialistickou. Poněvadž nový stát byl postaven na socialistické základy, roste prospěch státu a socialismu na téměř stromě. Nebylo ani jinak možno, než že spisovatelé, jejichž toužení pravidlem předstihuje přítomnost a jejichž fantazie jest strhována nesmírnými možnostmi socialismu, vyslovili všechny své sympatie tomuto dílu. Tu promluvili jako občané. Co však bude, až promluví jako umělci? Do jaké míry bude socialismus morkem jejich díla, tak asi jako u Máchy jím byl smutek nad pomíjejícností?

Situace se vrací a se socialistickým uměním to bude nepochybně tak, jak tomu bylo s uměním národním: budou skuteční socialističtí umělci a budou spekulanti se socialismem, jež bude třeba hledati hlavně mezi těmi, kteří své prudké socialistické ledví odhalili pod svým smokínem teprve loňského roku, když už přibližně každému bylo jasno, co se děje; u některých, kteří se k tomu narodili, bude socialismus sám vnitřní obsah, sama krev jejich díla, bude odrazem toho, čeho je člověk pln, a u jiných bude socialismus jen vnější dekorací; tito postaví dělníka doprostřed svého díla, tak jako odpadkoví národní umělci doprostřed obrazu stavěli postavu v národním kroji, aby nikdo nepochyboval o jejich národovectví; bude pravda a síla – a budou fráze a faleš; a bude tvůrčí pokora a bude i drzé čelo.

Tolstoj kdysi se vyjádřil, že spisovatel má jen tehdy psát, když se mu chce tak prudce psát jako kýchnout. Jistě jsou spisovatelé, u nichž i kolektivní inspirace měla a bude mít tuto živelnost. Socialistická a kolektivní inspirace jest pro spisovatele tak dobrá, jako každá jiná, ovšem pod tou podmínkou, že ji upřímně pocítil. Neboť jen tak se stane skutečně živou

silou jeho díla. Vedle toho vždy ovšem budou lidé, kteří ve spisovatelství tak se pohybují jako na burze: pro ně kolektivnost a socialismus budou jako stoupající akcie; připravují se stříhat kupony kolektivní inspirace, a doufají, že slovní přihlášení se k socialismu získá jim beztretnost před kritikou. Jak velká to událost – dobrý spisovatel. A jak protivná – spisovatel špatný.

Ať jakkoliv oficiálně bude uznána kolektivní inspirace, spisovatel může jen ke své škodě zapomenout, že tvorba nakonec v každém věku, po každém politickém převratu zůstává individuální záležitostí, tvrdým osobním bojem se vzpírající se látkou, budováním na vlastní osobnosti, a že tvůrčí samota a ostatní podmínky tvorby jsou v tomto století stejně nezbytny jako v jiném. Inspirace může být kolektivní, ale práce musí být soukromá. Jen ze lsti je možno tvrdit, že se spisovatelům brání v kolektivnosti, jestliže se napomínají k mírnosti v účasti na banketech, čajích a ostatních společenských příležitostech. Socialistický stát právem staví spisovatele na jiné, vyšší místo, než na jaké jej stavěl stát, ve kterém hlavní ctností a hlavním nárokem na úctu byla schopnost výdělků. Ale o to jde, aby spisovatel neztratil poněkud hlavu nad tím vzestupem, aby nepřišel, než se zase vzpomene, o několik nenahraditelných let tím, že si bude dětinsky pohrávat s nezvyklou sobě mocí. Radost z moci jest pro spisovatele zhoubnějším jedem než pro kohokoliv jiného, neboť vysušuje cit, zasahuje tedy umělce v samém středu jeho talentu. Spisovatel, který – obrazně řečeno - zvyká si kopat do dveří místo na ně klepat, chce-li někam vstoupit, jest spisovatel na scestí, i když o tom dosud neví. Zaujat jinými věcmi, než jakými by zaujat býti měl, tvoří už jen částíčkou své duše, už jen technickými schopnostmi.

Zcela jiné věci se očekávají od spisovatele. Úcta, s níž se setkává, zavazuje ho, aby se snažil přispívat k morální jistotě ve veřejném životě. Mělo by mu být nesnesitelné ovzduší, ve kterém člověk často má tím větší nezdár, čím lépe se mu daří osvětlit pravdu, čím lepší se mu podaří přednést argument. Trochu z této atmosféry se u nás rozmohlo, a naprosto není lhostejno, na které straně bude při tom stát český spisovatel.

Umělec, nadán konkrétním talentem, vidí živého člověka tam, kde jiní vidí schéma nebo formulku. Proto vždy vystupoval buď jako dynamit, nebo jako slitovník a utěšitel. Žádný společenský systém nemohl mu tak přivřít oči, aby neviděl, co mocní nevidí nebo co pokládají za detaily. Jeho slávou bylo, že se shýbal k maličkostem, k drobtům, které padaly ze stolu společnosti, že zastupoval zájmy nikým nezastupované. Když už nikdo ve shonu za úspěchem se neohlédl po trpících, po tom, komu se stala křivda, když už nikdo si z auta nevšiml opuštěného psa, tu se pohnul spisovatel.

Celek má vždy, za všech dob, tedy i za této, svědomí poněkud otupělé, a poněvadž spisovatel – velký spisovatel – je probouzel a burcoval, všichni si zvykli na starý známý fakt, že z literatury vychází mravní síla. To byl spisovatel minulosti ve svých nejlepších typech. Jaký bude spisovatel budoucnosti?

V projevu, jímž čeští spisovatelé ukončili svůj sjezd, přihlásili se k humanismu, důrazně přitom odlišující humanismus nový od starého humanismu liberalistického. Nechť v tomto protikladu různých humanismů nevezme přitom v duši spisovatelově za své humanismus vůbec, ona láska a pozornost k člověku, která byla podkladem humanismu liberalistického, jako musí být podkladem humanismu socialistického a každého jiného, jestliže humanismus nemá přestat být humanismem. Mnoho se nám už podařilo debatami znejasnit. Neučiňme nejasným ještě i to, co jinak každý přirozeně ve svém srdci ví: co jest láska k člověku, co jest soucit, co jest slitování. Už Dostojevskij mluvil o tom humanismu, který miluje celé lidstvo, ale jednotlivého člověka nesnáší. Ale ať starý, nebo nový humanismus, co udělá český spisovatel při pohledu, že se někomu křivdí? Že někdo bez pomoci hyne? Humanismus buď je praktický, účinný, exponující se, nebo jest pouhou skořápkou a tím, „co se nic nazývá“.

Na chodníku je vysypána hromada uhlí a nad ní stojí bezradně osmdesátiletý stařec a jeho osmdesátiletá žena. Přivezli jim uhlí, ale odmítli donést je do sklepa: prý je to ani nenapadne. Už se tmí, a stařec dosud neví, co má dělat. Okolo lhotejně prošel politik a lhotejně prošel odborář, zastupující zájmy těch mladých, silných lidí, kteří uhlí vysypali na chodník. Jak půjde – například – kolem spisovatel?

(1946)

POSJEZDOVÉ PŘEMÍTÁNÍ

Jan Strakoš

Zamyslíme-li se nad prvním sjezdem českých spisovatelů a snažíme-li se nalézt v něm podstatný zisk pro naši kulturu, domníváme se, že je naší povinností, abychom vedle oficiálního nadšení zaujali také kritické stanovisko k němu.